

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Олійник Галина Михайлівна
м. Тернопіль

У статті обґрунтовано теоретичні засади підготовки соціального педагога. Проаналізовано зміст та ключові компоненти підготовки соціальних педагогів. Виокремлено основні ідеї створення цілісної системи підготовки студентів до професійної діяльності. Розкрито сучасні проблеми у процесі підготовки соціальних педагогів.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна діяльність, соціальний педагог, структура, зміст, компоненти професійної підготовки.

Процес суспільної трансформації в Україні в останні десятиліття, потреби суспільства у розгортанні соціальної підтримки населення і пошуки механізмів впливу на якісний бік цих процесів зумовлюють необхідність особливої уваги до професійної підготовки фахівців для соціальної сфери. В Україні соціально-педагогічна робота сформувалась як особлива галузь суспільного виробництва і тому потребує цілеспрямованого наукового та кадрового забезпечення.

Розвиток нашої держави вимагає підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників, психологів, менеджерів з соціальної роботи, які найближчим часом мають заповнити професійну нішу відповідно до вимог оновленого суспільства. Україна має значну потребу у фахівцях спеціальності „Соціальна педагогіка”, здатних успішно реалізувати сучасні завдання соціальної політики, вільно володіти новими формами та методами соціальних і соціально-педагогічних досліджень, уміло використовувати на практиці ефективні технології практичної роботи з різними категоріями населення.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що досліджено теоретико-методичні основи професійної підготовки соціальних педагогів, особливості професійної підготовки соціального педагога для роботи з певною категорією клієнтів (Т. Дмитренко, А. Лютої, Ю. Мацкевич, Л. Міщик, О. Платонова, В. Приходько, Л. Пундик, С. Харченко, Л. Яковлева та інші). Розроблено базові положення щодо змісту професійної підготовки соціального педагога (О. Безпалько, Н. Бурая, Р. Вайнола, К. Дубровіна, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, А. Малько, С. Марченко, Г. Лактіонова, В. Поліщук).

Основною метою статті є обґрунтування теоретичних підходів до системи професійної підготовки соціальних педагогів.

Підготовка соціального педагога та працівника – це складова частина педагогічної системи, яку викликало до життя ускладнення умов, в яких протікає практично будь-яка діяльність й само повсякденне життя людини. Однак, треба нагадати, що довгий час саме підготовка соціальних педагогів не виділялася в окремий напрям.

Підготовка соціальних педагогів і соціальних працівників як окремий напрямок професійної освіти і професійної діяльності почала формуватися в на початку 1990-х років. У квітні 1991 року Постановою Держкомпраці СРСР Кваліфікаційний довідник посад керівників, спеціалістів і службовців був поповнений кваліфікаційною характеристикою “спеціаліст із соціальної роботи”, “соціальний педагог” та “соціальний працівник”. Ці посади стали еквівалентом прийнятій у світі посади “соціальний працівник”.

Офіційне введення інституції соціальних педагогів та соціальних працівників було обумовлене зміною соціально-економічних умов, які поряд із позитивними явищами в державі спричинили і цілу низку негативних. Потрібні були фахівці, які за своїм професійним призначенням здатні зосереджувати зусилля на залученні дітей до засвоєння вироблених людством цінностей, попередженні відхилень у поведінці, особливо тих, хто перебуває у несприятливих умовах виховання, характеризується негативною поведінкою, а також тих, став на шлях асоціальної і протиправної поведінки, забезпечуючи таким чином науково обґрунтовані і своєчасно вжиті заходи, спрямовані на запобігання виникненню

життєвих колізій в окремих індивідів і групах ризику; збереження, підтримку та захист нормального життя та здоров'я дітей, своєчасну превенцію різного роду відхилень – соціальних, моральних, педагогічних.

Такими фахівцями повинні були стати соціальні педагоги, головною метою яких було б створення умов для саморозвитку, самоствердження особистості, підтримки й стимулювання людини до активної життєдіяльності.

Проведений аналіз літератури з обраної проблеми дозволяє зосередити увагу на положенні А.Й. Капської, що випускники вищих навчальних закладів, які оволоділи вищезазначеними спеціальностями сьогодні працюють у сферах :

- освіти: вищі навчальні заклади, загальноосвітні школи, школи-інтернати, дитячі будинки, центри дитячої творчості;
- охорони здоров'я: соціально-реабілітаційні центри, інтернати, дружні клініки для молоді;
- соціального захисту населення: центри соціального обслуговування, притулки, кризові центри для жінок;
- соціально-економічній: підприємствах, організаціях, фірмах;
- центрах для молоді: клубах, громадських об'єднань [5, с.4].

А.Й.Капська зазначає, що випускники вищих навчальних закладів, які навчаються за спеціальністю „Соціальна педагогіка” можуть після завершення процесу професійної підготовки працювати:

- соціальним педагогом;
- викладачем соціально-педагогічних дисциплін;
- практичним психологом;
- організатором позакласної та позашкільної виховної роботи з дітьми;
- культурним організатором дитячих та позашкільних закладів;
- у центрах (молодіжних, реабілітаційних, ресурсних, корекції поведінки та ін.);
- інспектором з охорони дитинства;
- працівником соціальної служби для молоді [5, с.4].

У сучасних умовах в нашій країні затверджено 17 спеціалізацій спеціальності „Соціальна педагогіка” 010105, зокрема: практична психологія, соціально-правовий захист, соціально-педагогічна робота з громадськими, дитячими та молодіжними організаціями, соціально-педагогічна робота в пенітенціарних установах, психолого-педагогічне консультування в реабілітаційних центрах, організатор соціально-виховної діяльності в школах інтернатного типу, соціальний супровід дітей з обмеженими функціональними можливостями, соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки.

На основі аналізу досвіду підготовки фахівців для соціальної сфери зарубіжний дослідник В.Г. Бочарова (Росія) [1], виокремлює наступні проблеми у процесі професійної підготовки:

- недостатню увагу приділяється проблемам, що є джерелом людських страждань;
- процес підготовки здійснюється поза економічними, політичними і соціальними інститутами, які в цілому визначають розвиток соціальної політики а, значить, і соціальної роботи;
- навчальні заклади, які готують фахівців для соціальної сфери, досить часто виключають себе і студентів із проблем соціальної сфери на місцевому рівні і не беруть участі у їх вирішенні;
- практика і навчання соціальної роботі часто відображають «статус кво» і не направлені на її зміни і розвиток;
- гострою залишається проблема взаємовідносин між державною системою і неурядовими організаціями;
- у процесі підготовки фахівців для соціальної сфери акцент робиться на міське середовище, на середній клас, а це означає, що соціальна освіта далека від життя переважної більшості бідних і нещасних людей і не може їм надати суттєвої

допомоги у поліпшенні їх добробуту.

Проблеми розвитку професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери постали в центрі уваги учасників Міжнародних конгресів Шкіл соціальної роботи (XXVII в Амстердамі, 1994 р. та XXVIII у Гонконгу, 1996 р). В доповідях провідних соціальних працівників світу прозвучали неоднозначні підходи до моделей професійної підготовки, які умовно можна представити в трьох основних підходах :

1. Підтримка високого рівня професійної соціальної (та соціально-педагогічної роботи) як інструмента структурованої соціальної допомоги, яка в більшості випадків представлятиме собою поєднання зусиль державного, комерційного та неурядового секторів. В змісті професійної підготовки цей варіант є достатньо традиційним для України приєднанням зусиль урядових та неурядових організацій, спрямованих на підготовку та перепідготовку фахівців соціально-педагогічної сфери.

2. Акценти зміщуються на підготовку фахівця, здатного працювати безпосередньо з місцевими структурами, підготовка якого спрямована на виконання замовлень громади. В даному випадку, центром професійної підготовки соціального педагога стають муніципальні коледжі та вищі навчальні заклади.

3. Цей підхід можна назвати космополітичним, оскільки зміст професійної підготовки в ньому тісно пов'язаний з проблемами світового співтовариства: зuboжіння, екологічні лиха, міграція, війни, етнічні конфлікти тощо. Цей підхід, на нашу думку передбачає глобалізацію підготовки фахівців соціальної сфери, розробку міждержавних галузевих стандартів підготовки.

Зміст соціально-педагогічної роботи визначається взаємопроникненням трьох основних методологічних підходів, що отримали розвиток в світовій практиці професійної підготовки працівників соціальної сфери:

- індивідуалізм, що розглядає професійну діяльність як діяльність окремого працівника сфери соціальної роботи в межах державного підходу та завдань соціальної політики;
- колективізм, що розглядає соціальну (соціально-педагогічну) роботу як форму організації сумісних дій, спрямованих на подолання соціальних негараздів;
- рефлексивний гуманізм, що розглядає даний вид професійної діяльності як міжособистісну взаємодію, що побудована на гуманістичних цінностях і спрямована на сприяння соціалізації особистості [7, 104].

Сьогодні в нашій країні, як і в інших країнах світу питання стоїть так: навчання соціальній роботі не може тільки пасивно відображати соціальний розвиток, воно повинно вести активний пошук шляхів вирішення соціальних проблем, що з'являються. Професіоналів для соціальної сфери потрібно готувати таким чином, щоб вони були здатні змінити, усунути і коректувати негативні соціальні прояви у суспільстві. А це можливо лише у закладах освіти, які будують навчання на нових позиціях і враховують тенденції розвитку соціальної політики в країні.

Тому зміст підготовки спеціалістів, на думку В.А. Поліщук, повинен включати наступні компоненти:

- глибокий аналіз сучасного соціального розвитку і формування вмінь дати об'єктивну оцінку соціальної політиці, запропонувати альтернативні варіанти;
- чітке уявлення і класифікацію сучасних моделей, форм і методів самої практики соціальної роботи;
- власне педагогічний процес підготовки соціальних працівників;
- розробку теорій, концепцій, моделей і технологій, спрямованих на ефективне функціонування соціального працівника;
- розробку і реалізацію програм, що підвищують компетентність соціального педагога [9, с. 125]

З метою наукового забезпечення соціально-педагогічної діяльності вченими України здійснюється розробка важливих наукових галузевих тем, серед яких: технологічні аспекти підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями населення, професійне становлення студентів в системі підготовки до соціальної роботи і соціально-педагогічної діяльності, формування творчої активності майбутніх соціальних педагогів, професійна підготовка соціальних педагогів, інноваційні техноло-

гії у навчанні майбутніх соціальних педагогів.

Сучасною тенденцією є розвиток наукових шкіл з соціальної педагогіки та соціальної роботи. Широке коло теоретичних та практичних питань пов'язане із створенням умов для соціального становлення особистості загалом і підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників до професійної діяльності вирішують наукові школи, Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, Луганського національного педагогічного університету імені Т. Шевченка, Запорізького університету, Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, Харківського педагогічного університету імені Г. Ско-вороди.

Перспективою удосконалення наукового забезпечення системи підготовки майбутніх спеціалістів соціальної сфери є створення науково-дослідних лабораторій при профільних Інститутах (факультетах) вищих навчальних закладів з активним залученням до науково-прикладних досліджень провідних вчених, викладачів, студентів та соціальних педагогів і соціальних працівників.

На думку А.Й. Капської, ключовим компонентом у підготовці фахівця має стати професійно-орієнтована практика, оскільки вона визначає ті загальні та конкретні завдання, практичні вміння та навички, якими має оволодіти висококваліфікований працівник соціальної сфери .

Аналіз різних наукових підходів щодо розуміння системи підготовки студентів до професійної діяльності у соціальній сфері (В.Г. Бочарова , І.Д. Зверева, А.Й. Капська , Л.І. Міщик та ін. [1; 4; 5; 8] дозволяє визначити основні ідеї створення системи підготовки студентів до професійної діяльності:

- формування професійної культури спеціаліста, яка визначає світоглядну, освітню і професійну спрямованість;
- розвиток різних компонентів, які забезпечують можливість здійснення профорієнтаційної освіти;
- спрямування пізнання від загального до окремого від самого початку формування системи знань, цілісної діяльності, творчої особистості і її соціальної спрямованості;
- механізм засвоєння професійної діяльності передбачає формування спочатку „згорнутої” структури пізнання з подальшим її розгортанням через найбільш значущі елементи і побудову більш значущі елементи і побудову більш розгорнутих структур та новим узагальненням ;
- цілісності всього процесу становлення соціального працівника, побудованого на реальному диференційованому процесі освіти завдяки здійсненню ідеї модульного навчання, посилення практики у навчанні та самостійної роботи студента.

Професійна діяльність соціального педагога багатопланова і суперечлива. Її формування має здійснюватися на основі єдності теорії і практики навчання, реалізації у навчальній діяльності репродукції і творчості ,раціонального й емоційного, логічного й евристичного, впливу на усвідомлені і підсвідомі процедури діяльності постійного розвитку набутих якостей особистості , прояву необхідності особистості збагачувати набуті знання. А в кінцевому результаті своєрідним регулятором якості процесу виступають принципи цілісності, розвитку, відповідності, збереження.

Підготовка соціального педагога здійснюється шляхом формування конкретних професійних умінь. Конкретні професійні уміння соціального педагога формуються у певних соціально-педагогічних умовах.

Ми усвідомлюємо, що професійна діяльність соціального педагога досить яскраво проявляється завдяки притаманним їй інтегративним якостям. Тому так важливо в процесі формування професійної діяльності сприяти здійсненню розвитку особистості й усвідомленню змісту і структури майбутньої професійної діяльності.

Процес формування готовності до професійної діяльності соціального педагога здійснюється на початковому етапі як навчально-дослідницький процес, що поступово переростає у професійну діяльність. Саме на початковому етапі навчання студент стає учасником пошуку змісту професійної діяльності, а змістовність визначається з позицій цілісного підходу. Сприймаючи змістовний аспект діяльності, студенти мають змогу виявити основоположні функції багатогранної професійної діяльності соціального

педагога.

Професійне становлення соціального педагога відбувається в умовах вищого навчального закладу. З одного боку це навчання, але навчання оволодіння професійною діяльністю. Тому, на нашу думку, єдино правильним шляхом становлення професіонала буде створення таких педагогічних умов, щоб поступово переводити навчально-пізнавальну діяльність у пізнавально-професійну діяльність під керівництвом педагога, до того ж реальних умовах професійної діяльності в різних соціумах і з різними категоріями клієнтів. І саме від того, як буде організований цей процес, буде залежати рівень професійної готовності майбутніх соціальних педагогів.

Висновки. Професійна підготовка, як процес, що відповідає за формування готовності до професійної діяльності майбутнього соціального педагога, лише тоді розвиває і формує професійну свідомість, коли пізнавальна діяльність здійснюється на межі професійної, тобто пізнавальні дії зв'язуються з професійно-орієнтованими діями. До того ж, слід зазначити, що багатогранний пізнавальний процес забезпечує цілісну особистість соціального педагога, цілісне сприйняття професійної діяльності. Професійна підготовка соціального педагога в умовах вищого навчального закладу – це система організаційних і педагогічних заходів, які забезпечують формування у особистості професійної спрямованості, знань, умінь, навичок і професійної готовності.

Література

1. Бочарова В.Г. Профессиональная социальная работа: личностно-ориентированный подход / Валентина Георгиевна Бочарова. – М.: Центр социальной педагогики, 1999. – 214 с.
2. Вайнола Р.Х. Приоритет особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в зарубіжних моделях професійної підготовки / Ренате Хейкіївна Вайнола // Соціалізація особистості: Збірник наукових праць [За заг. ред. проф. А.Й.Капської]. – Том XXVIII. – К.: НПУ, 2007. – С.13-21
3. Галагузова Ю.Н. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов: дисс. ... доктора пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Юлия Николаевна Галагузова. – М., 2001. – 373 с.
4. Зверева І.Д. Проект „Соціальна освіта в Україні” : інноваційні підходи у фаховій підготовці майбутніх соціальних працівників/ соціальних педагогів / Ірина Дмитрівна Зверева // Проблеми педагогічних технологій: Зб. Наукових праць. – Луцьк: Волинський держ. пед. ун-т ім. Лесі Українки, 2003. – Випуск 1. – С.4-8.
5. Капська А.Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників / Алла Йосипівна Капська // Соціалізація особистості: Збірник наукових праць [За заг. ред. проф. А.Й. Капської]. Том XXVIII. – К.: НПУ, 2007. – С.3-13.
6. Лактіонова Г.М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з жіночою молоддю в умовах великого міста: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Галина Михайлівна Лактіонова. – К., 1999. – 439 с.
7. Мигович І.І. Соціальна робота у вищій школі / Іван Іванович Мигович. –Ужгород, 2001. – 198 с.
8. Міщик Л.І. Соціальна педагогіка: досвід та перспективи / Людмила Іванівна Міщик. – Запоріжжя, Запорізький державний ун-т.,1999. – 248 с.
9. Поліщук В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: Монографія / За ред. Н.Г. Ничкало. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – 424 с.
10. Харченко С.Я. Социально-педагогические основы подготовки учителя к работе с детскими общественными объединениями: автореф. дисс. на соискание науч. степени д-ра пед. наук: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Сергій Яковлевич Харченко. – М., 1993. – 32с.

В статтю обоснован процес підготовки соціального педагога.. Проаналізовані суть і ключові компоненти підготовки соціальних педагогів. Розглянуті основні ідеї створення системи підготовки студентів к професійній діяльності. Розкриті проблеми в процесі підготовки соціальних педагогів.

Ключові слова: професійна підготовка, соціальний педагог, професійна діяльність, структура, суть, компоненти професійної підготовки.

The article deals with the theoretical bases of social pedagogues' professional training. The content and key components of social pedagogues' professional training have been analysed. The basic idea of a system of social pedagogues' professional training has been pointed out. The current problems of social pedagogues' professional training have been revealed.

Key words: professional training, social pedagogues, professional activity, structure, content, components of professional training.